

Stakkels kommende generationer?

Niels Kærgård

Økonomisk Institut, Københavns Universitet

SUMMARY: It is often argued that future generations – young people ready to enter the labour market or the educational system – have been exploited by the 1960/1970 generations who lived on overconsumption leading to huge foreign debts. In this article it is intended to prove that this is only a half truth. The increase is not only in our foreign debts but also in our national wealth and in the education of the younger generations. The younger generations seem in many ways in a better position today than twenty years ago.

1. Gæld, arbejdsløshed og uddannelseskøer

Det er hårdt at være ung idag; det samfund, vi overlader vore børn, er ikke, som det burde være. Udlandsgælden var ultimo 1990 på 279 milliarder, dvs. hver dansker skylder i gennemsnit 54.000 kr. i udlandet. Det skyldes det overforbrug, vi ældre har haft. Men det er de kommende generationer, der kommer til at betale.

Hvor der i »gamle dage« var fri adgang til universiteterne og fuld beskæftigelse, så kræver det nu 9,6 i studentereksamenskarakter for at kunne starte på lægevidenskab i København, 9,4 for at blive stud. jur. og 9,9 for at læse psykologi. Lærepladser kan de heller ikke få, og skulle de blive færdige til at søge ud på arbejdsmarkedet, så er der ca. 300.000 arbejdsløse at konkurrere med om de få ledige job.

Ydermere er den økonomiske vækst gået i stå, og de unge er nogle relativt små årgange, der som ekstra byrde skal finansiere store årgange af gamles pensioner.

Denne håbløse og urimelige situation er ofte skildret i de senere år, blot som eksempel kan citeres fra en kronik om 1968-generationen (»klassen der nasser«):

Den blev flasket op med den økonomiske højkonjunktur i 1960'erne. Der var ingen smalhals på det økonomiske område. Uddannelsessystemet åbnede sine porte, og staten påtog sig et delvist og stigende ansvar for finansiering af de højere uddannelser. Efter endt uddannelse var det ikke vanskeligt at finde et job.---

Det kedelige er bare, at 68-generationen stadig har det trumfkort at kunne forgribe sig på den næste generations levestandard igennem fortsat gældsætning til udlandet. [Ørstrøm Møller, 1988].

Disse synspunkter, der er fremført utallige gange i de senere år, er imidlertid langt fra den fulde sandhed. I det følgende skal bevægelserne i vækstraten, nationalformuen,

Stakkels kommende generationer?

Niels Kærgård

Økonomisk Institut, Københavns Universitet

SUMMARY: It is often argued that future generations – young people ready to enter the labour market or the educational system – have been exploited by the 1960/1970 generations who lived on overconsumption leading to huge foreign debts. In this article it is intended to prove that this is only a half truth. The increase is not only in our foreign debts but also in our national wealth and in the education of the younger generations. The younger generations seem in many ways in a better position today than twenty years ago.

1. Gæld, arbejdsløshed og uddannelseskøer

Det er hårdt at være ung idag; det samfund, vi overlader vore børn, er ikke, som det burde være. Udlandsgælden var ultimo 1990 på 279 milliarder, dvs. hver dansker skylder i gennemsnit 54.000 kr. i udlandet. Det skyldes det overforbrug, vi ældre har haft. Men det er de kommende generationer, der kommer til at betale.

Hvor der i »gamle dage« var fri adgang til universiteterne og fuld beskæftigelse, så kræver det nu 9,6 i studentereksamenskarakter for at kunne starte på lægevidenskab i København, 9,4 for at blive stud. jur. og 9,9 for at læse psykologi. Lærepladser kan de heller ikke få, og skulle de blive færdige til at søge ud på arbejdsmarkedet, så er der ca. 300.000 arbejdsløse at konkurrere med om de få ledige job.

Ydermere er den økonomiske vækst gået i stå, og de unge er nogle relativt små årgange, der som ekstra byrde skal finansiere store årgange af gamles pensioner.

Denne håbløse og urimelige situation er ofte skildret i de senere år, blot som eksempel kan citeres fra en kronik om 1968-generationen (»klassen der nasser«):

Den blev flasket op med den økonomiske højkonjunktur i 1960'erne. Der var ingen smalhals på det økonomiske område. Uddannelsessystemet åbnede sine porte, og staten påtog sig et delvist og stigende ansvar for finansiering af de højere uddannelser. Efter endt uddannelse var det ikke vanskeligt at finde et job.---

Det kedelige er bare, at 68-generationen stadig har det trumfkort at kunne forgribe sig på den næste generations levestandard igennem fortsat gældsætning til udlandet. [Ørstrøm Møller, 1988].

Disse synspunkter, der er fremført utallige gange i de senere år, er imidlertid langt fra den fulde sandhed. I det følgende skal bevægelserne i vækstraten, nationalformuen,

Tabel 1. Den reale vækstrate i Danmark.

Periode	vækst i pct. p.a.
1870-1890	2,2
1890-1910	3,1
1920-1940	2,3
1950-1955	2,4
1955-1960	4,4
1960-1965	5,1
1965-1970	4,8
1970-1975	2,3
1975-1980	3,0
1980-1985	2,5

Anm.: Vækstraten er et geometrisk gennemsnit af væksten i BFI, dvs. væksten i 1870-90 er beregnet som $\text{anti-log}(\log \text{BFI}_{1890} - \log \text{BFI}_{1870})/20-1$. Tallene er for 1870 til 1970 BFI i faste priser hentet fra Hansen (1977) og fra 1970 til 1985 det tilsvarende tal fra ADAM's databank (variablen FYF).

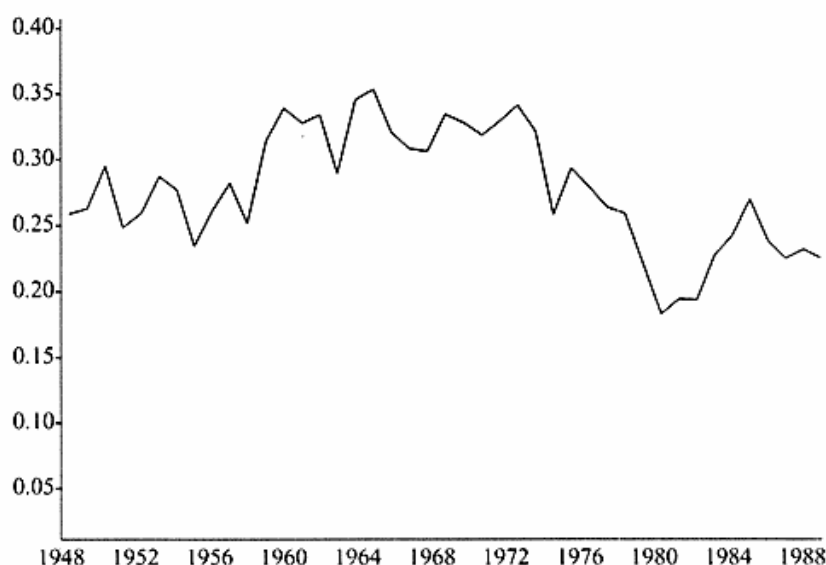
gælden og uddannelsesmønstret derfor analyseres lidt nøjere, idet det hovedsagelig er perioden 1945-85, der betragtes (specielt fordi der er nationalformueopgørelser for både 1945 og 1985).

2. Den økonomiske vækst

Den første myte er, at vi frem til midt i 1970'erne havde en høj økonomisk vækst, som så gik i stå. Realiteterne er som vist i tabel 1, hvor der er set på hele 5-års perioder for tidsrummet 1950-85 samt på tre ældre 20-års perioder. Det ses, at det normale meget klart er en real vækst på omkring 2,5% p.a. En væsentlig højere vækst (oppe omkring 5%) har vi kun haft i perioden 1957-73.¹

Vi har altså ikke haft en speciel lav vækst siden 1973-74. Set i et rimeligt langt perspektiv er vækstraten i økonomien for 1970-1985 særdeles normal og svarer helt til, hvad den har været i de sidste hundrede år. Væksten er altså ikke gået i stå, og der er intet unormalt ved vækstraterne efter oliekrisen. Det, der var unormalt, var en meget hektisk vækst i 1960'erne, og denne vækst varede maksimalt 15 år. Og så kort en periode kan man klart nok ikke bygge generationsmodsnæringer op på – femten år vil for enhver generation kun udgøre en beskedent brøkdel af dens økonomiske levetid, og der er ikke nogen særlig grund til at tro, at den korte højvækstperiode kom specielle aldersgrupper til gode – både uddannelsessystemet og de sociale pensioner fik deres del af kagen.

1. Var perioden 1985-90 medtaget, hvad den jvf. indledningen ikke er, vil der her have været en ekstrem lav vækstrate (nede omkring 1%). Var de tre 20-års perioder opdelt mere, ville der både i 1920'erne og i 1890'erne kunne findes højvækstperioder i stil med 1960'erne.

Figur 1. Investerings- og forbrugsudvikling.

Kilde: ADAM's databank ($I/CO+CP$)

3. Formue og gæld

Men er det da ikke i hvert fald rigtigt, at der har været et overforbrug, som har givet anledning til en stigende gældsætning i udlandet? Det er selvfølgelig rigtigt, at udlandsgælden er steget fra omkring 0 til 279 milliarder de sidste 15 år, jvf. Ølgård (1992). Men ordet overforbrug er valgt unødigt værdiladet, det ville være lige så naturligt at tale om overinvesteringer. Det, man kan se, er, at der er kommet flere varer ind i landet, end vi har produceret; og disse varer er brugt til forbrug og investeringer.

I fig. 1 er forholdet mellem de samlede danske investeringer og forbruget taget op for hele efterkrigstiden. Det er i hvert fald ikke sådan, at de gode år i 1960'erne var præget af et overforbrug, der forårsagede krisen. Investeringerne var tværtimod høje gennem hele vækstperioden 1957-73, hvilket jo også passer med almindelig økonomisk teori, der normalt går ud fra, at investeringerne er mere konjunkturfølsomme end forbruget.

Skal man sige andet end det trivielle, at vi i dag havde været bedre stillet, hvis vi ikke havde haft udlandsgælden og havde haft det samme kapitalapparat, må man til at se på de samlede gælds- og formueforhold, og det er gjort i tabel 2. Udgangspunktet er de tre store nationalformueopgørelser for 1945, 1965 og 1985, der ganske vist er lavet ef-

Tabel 2. Nationalformue og gæld (milliarder 1985-kroner).

	1945	1965	1985
Milliarder 1985-kroner			
Privat fast ejend.	209	700	1320
Off. fast ejend.	38	164	210
Transportmidler iøvrigt	11	97	360
Løsøre, lagre mv.	67	225	160
Formue ialt	326	1186	2050
– nettogæld	22	26	243
+ kapitaliserede jordskatter mv.	94	253	300
Nettonationalformue	398	1413	2107
Tusinde 1985-kroner			
Pr. indbygger	98	298	412

Anm.: Beregninger jvf. teksten.

ter lidt forskellige principper, men størrelsesordenen lader sig næppe rokke, og en alt for stor nøjagtighed kan man ikke forvente af disse tal under nogen omstændigheder.

1945-tallene i løbende priser er hentet fra det såkaldte Professorudvalg's 2. betænkning (Finansministeriet, 1945, bilag 8). Tallene for formuen er hentet direkte fra betænkningen, mens nettogælden er denne betænkning's tal for udlandsgæld (på 2,1 milliarder 1945-kroner) – betænkningens modpost (et tilgodehavende på 8,6 milliarder) er ikke medtaget, da den overvejende er af formel karakter (den tyske gæld til Danmark fra besættelsestiden). De kapitaliserede jordskatter skal senere diskuteres.

1965-tallene i løbende priser er hentet fra Det økonomiske Råds 1966-rapport, og endelig er 1985-tallene hentet fra formueskattebetænkningen (Ministeriet for skatter og afgifter, 1988, bilag C).

Det gælder for alle disse serier, at de er i løbende priser. Det økonomiske Råd skriver endda eksplicit, at der er uforsvarligt at deflatere.² Ikke desto mindre er det jo umuligt at forholde sig til tallene, hvis de er i hver sit prisniveau, og da betragtningen i artiklen her er en sammenligning af generationernes »arvede« formuer, er det naturligt at omregne til forbrugsmuligheder og således deflatere med forbrugerprisindekset. Alle tal er derfor omregnet til 1985-priser ud fra Danmarks Statistiks forbrugerprisindeks, der er offentliggjort for hele perioden (med 1914 = 100, se f.eks. Statistisk årbog 1988).

2. »Som følge af forskellen i opgørelsesgrundlag og af mangelen på egnede prisindeks har det ikke været muligt at omregne de fem nationalformueopgørelser til et enkelt års prisniveau for på denne måde at belyse den reale udvikling i nationalformuen.« (Økonomisk Råd, 1966 side 75).

Det eneste tilbageværende problem er derefter posten »Kapitaliserede jordskatter mv.« Betragtningen bag dette tal er den, at der her ses på det danske samfunds status, modsat Ølgaard (1992), der ser på en tresektormodel med udland, privat og offentlig sektor. Her er den private og den offentlige sektor således slået sammen, og skal det gøres konsistent, må der korrigeres for betalinger mellem disse sektorer. Det vil i en sådan beregning være fejlagtigt at ansætte ejendomsværdien til markedsværdien, idet markedsværdien er påvirket af ejendomsskatternes højde; indførte man fuld grundskyld ville det jo betyde, at ejendomspriserne faldt til nul, men nationalformuen kan næppe siges at være ændret. Det er derfor mest logisk at tillægge ejendomsværdien en kapitaliseret værdi af ejendomsskatterne. Noget lignende må gælde biler og vægtafgifterne. Jordskatter og vægtafgift er derfor kapitaliseret med en realrentesats.³

Det kan diskuteres, hvilken rentesats der skal bruges, men her er der ud fra mere teoretiske overvejelser valgt den reale vækstrate fra 1870 til 1970 dvs. 2,74 pct. p.a. Også disse tal er så deflateret med forbrugerprisindekset. Resultatet af alle disse beregninger er anført i tabel 2.

For at få et mere intuitivt forståeligt tal er i sidste række det samlede nationalformuetal divideret med befolkningstallet – det ses, at den reale nettoformue er steget fra omkring 100.000 kr. i 1945 over ca. 300.000 kr. i 1965 til over 400.000 kr. i dag. Heller ikke dette tal synes at danne basis for dårlig samvittighed overfor de kommende generationer. Ganske vist overlader vi dem en udlandsgæld på omkring 50.000 kr. pr. person, men vi overlader dem også en formue på i gennemsnit over 400.000 kr.

4. Uddannelsesmuligheder og erhvervschancer

Nu kan det være meget godt med alle disse nationaløkonomiske beregninger – real vækst i nationalindkomst og nationalformue – men sådanne makrotal er det jo svært at forholde sig til, og de er også, det må enhver erkende, belastet af en betydelig usikkerhed, og det må i hvert fald være rigtigt, at en ungs chance for at få en ordentlig uddannelse i dag ikke er, hvad den har været. Manglen på lærlingepladser har været diskuteret meget, se f.eks. Albæk (1985), der anfører en mangel på lære- og praktikpladser på 19.000 i august 1984, og i indledningen blev anført, hvordan man nu skal op omkring 9 eller derover i karaktergennemsnit for at komme ind på mange højere uddannelser, mens universiteterne generelt havde fri adgang i 1960'erne.

Dette er selvfølgelig ikke forkert og afspejler da også klart store reelle problemer, men det er altså heller ikke den fulde sandhed. I tabel 3 er anført, hvor mange af en ungdomsårgang (defineret som en trediedel af de 17-19 årige) der får en højere uddannelse, dels en studentereksamen og dels en universitetsuddannelse. Hvor det i 1945 var

3. En sådan kapitalisering har lange aner i dansk nationalformueberegning, f.eks. anfører Falbe-Hansen i 1885 i sin nationalformueberegning en kapitaliseret værdi af tiende, idet han bruger 4% som rentesats (se Falbe-Hansen & Scharling, 1885 side 692).

Tabel 3 Eksaminer i pct. af ungdomsårgang.

	1945	1965	1985
Studentereksamen og HF	6,1%	10,2%	31,1%
Universitetsuddannelser	0,9%	1,0%	6,3%

Anm.: Nævneren er den gennemsnitlige årgangsstørrelse i gruppen 17-19 årige. Tælleren er aflagte eksaminer (for universiteterne i undervisningsåret 1945-46, osv); alle hentet fra Statistisk Årbog.

ca. 6% af de unge, der fik en studentereksamen, er tallet i dag steget til over 30%. Antallet af universitetseksaminer er ligeledes ca. 6-doblet fra under 1% til over 6%.

Det, man ser, er altså i høj grad, at antallet af unge, der får en studentereksamen, er eksploderet, og studentereksamen leder fortsat i høj grad i retning af længere boglige uddannelser. Men det er vel utænkeligt, at en trediedel af befolkningen kan få beskæftigelse med job, der kræver lange boglige uddannelser. Man kan så vælge, om man vil anvende højt uddannede i job, andre normalt har bestridt, eller om man vil regulere tilgangen til de højere uddannelser – begge dele giver utvivlsomt problemer, og man har altså valgt det sidste. Men disse problemer kan og bør ikke overskygge, at der faktisk er omkring seks gange så stor en andel af de unge, der i dag får en lang boglig uddannelse, som der var, da »68-erne« blev født.

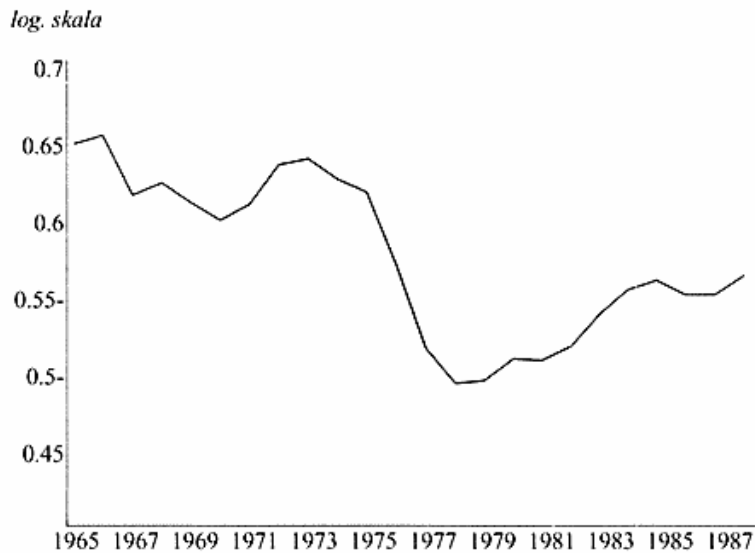
Dertil kommer så den generelt bedre uddannelse af de lavest uddannede. De fik indtil 1972 en 7-årig skolegang uden valgmuligheder og i 1940'erne og 1950'erne ofte med flere alderstrin undervist sammen. Og først efter 1972 fik vi så 9-årig skolegang for alle, og nu har vi en 10-årig folkeskole med adskillige faglige valgmuligheder.

Alt i alt kan der ikke herske tvivl om, at den humankapital, en ung i gennemsnit udstyres med i form af forskellige former for uddannelse, er væsentligt større i dag, end den var for 20 eller 30 år siden. Der er ingen tvivl om, at der i dag på alle niveauer gives en bedre uddannelse, end da den nuværende forældregeneration blev uddannet.

5. Nogle modifikationer

Det, der står i det foregående, er, at den nuværende forældregeneration ikke har nogen grund til at have dårlig samvittighed overfor de unge, der i dag begynder på et uddannelses- og erhvervsmæssigt forløb. De unge bliver udstyret med et kapitalapparat og et uddannelsesniveau, der så rigeligt opvejer den gæld, der følger med.

Der står derimod ikke, at udlandsgælden ikke er noget problem, sådan som det er blevet hævdet af bl.a. Lars Tyge Nielsen (se f.eks. Nielsen, 1988). Selv om fremtidige generationer overlades et kapitalapparat mv., der rigeligt opvejer udlandsgælden, så er det klart, at udlandsgælden lægger nogle bindinger på den økonomiske politik, som det var rart at være foruden. Vi ville have væsentlig friere hænder til at føre f.eks. en mere

Figur 2. Forskel mellem maksimumløn og startløn.

Kilde: Kristensen (1992). Kurven er estimeret for mandlige funktionærer

ekspansiv beskæftigelsespolitik, hvis vi ikke var bundet af hensynet til vore udenlandske kreditorer.

Det kan også sagtens tænkes, at det var irrationelt at optage de mange udlandslån. Det kan tænkes, at de for en dels vedkommende blev anvendt til at foretage investeringer, der ikke på samfundsplan var rentable, men som privatøkonomisk var rentable, fordi staten via skatte- og afskrivningsregler betalte en del af renterne.

En anden ting, det er vigtigt at gøre sig klart, er, at betragtningerne i hvert fald i afsnit 3 handler om, hvor rigt vort samfund er nu kontra for 20 og 40 år siden. Det er ikke det samme som at se på den individuelle indkomstfordeling. Man kan sagtens, også i et samfund i jævn vækst, have en generation, der har et overforbrug i de unge år på de ældre generationers bekostning, og når de bliver ældre, har det på de yngre generationers bekostning. Der er dog intet, der umiddelbart tyder på, at noget sådant har været tilfældet, men svaret på dette spørgsmål er ganske kompliceret. Det er oplagt, at den arbejdsløshed, vi har haft siden midt i 1970'erne, i høj grad har ramt de yngre årgange, der endnu ikke har fået faste stillinger. På den anden side er dette jvf. fig. 2 ikke sket uden kompensation. Niels Buus Kristensen, der har analyseret lønstrukturen for funktionærer 1965-1988, har bl.a. estimeret forskellen mellem maksimum- og startløn, og

som det ses af figuren har den forskel været stærkt faldende, specielt i 1970'erne. Det er altså lykkedes de yngre generationer at presse en væsentlig højere startløn igennem. Om der er en forbindelse mellem de højere startlønninger og ungdomsarbejdsløsheden falder det uden for denne artikels rammer at diskutere, men man kan i hvert fald slå fast, at udviklingen i arbejdsløsheds mønstret og i lønstrukturen trækker i hver sin retning, når de unges vilkår skal diskuteres.

6. Konklusion

Det, der er hensigten med denne artikel, er ikke at aflive troen på udlandsgældens skadelighed, men alene at aflive den opfattelse, at det er en gæld, en bestemt generation levede højt på engang i 1960'erne, og som de unge af i dag intet ansvar har for og ingen glæde har haft af. Det må være rimeligere at betragte udlandsgælden, som noget vi alle – unge som ældre – også i dag har glæde af i form af bl.a. større kapitalapparat, bedre boliger og et mere udbygget uddannelsessystem. Vi sidder stadig, også de unge, på flæsket, som er købt på kredit. Alle har således lige stor forpligtelse til at hjælpe til med at spænde livremmen ind. At gøre det til en krig mellem generationerne er kun at forplumre debatten.

Litteratur

- Albæk, Karsten. 1985. Løntilskud og lærlingebeskæftigelse, *Nationaløkonomisk Tidsskrift*, vol. 123 side 176-193.
- Falbe-Hansen, V. & W. Scharling. 1885. *Danmarks Statistik*, bind I, København.
- Finansministeriets udvalg af 30. januar 1943. 1945. *Økonomiske Efterkrigsproblemer*, 2. del *Engangsskat*. København.
- Hansen, Svend Aage, 1977. *Økonomisk vækst i Danmark*, bind 2, København.
- Kristensen, Niels Buus. 1992. *Lønstrukturens udvikling på funktionærområdet*, Licentiatfhandling, København.
- Ministeriet for skatter og afgifter. 1988. *Beskatning af formue*. Betænkning nr. 1136, København.
- Nielsen, Lars Tyge. 1988. Udlandsgældens årsager og konsekvenser, *Økonomi og Politik* 61. årgang side 32-40.
- Philip, Kjeld. 1965. *Skattepolitik*, København.
- Økonomiske Råd. 1966. *Bidrag til belysning af formueudviklingerne i Danmark i de seneste år*, København.
- Ølgaard, A. 1992. Om udlands-, offentlig og privat gæld, *Nationaløkonomisk Tidsskrift*, dette nummer.
- Ørstrøm Møller, J. 1988. Klassen der nasser, *Politikens kronik* 8. april.
- Samt diverse årgange af Danmarks Statistiks publikationer.

som det ses af figuren har den forskel været stærkt faldende, specielt i 1970'erne. Det er altså lykkedes de yngre generationer at presse en væsentlig højere startløn igennem. Om der er en forbindelse mellem de højere startlønninger og ungdomsarbejdsløsheden falder det uden for denne artikels rammer at diskutere, men man kan i hvert fald slå fast, at udviklingen i arbejdsløsheds mønstret og i lønstrukturen trækker i hver sin retning, når de unges vilkår skal diskuteres.

6. Konklusion

Det, der er hensigten med denne artikel, er ikke at aflive troen på udlandsgældens skadelighed, men alene at aflive den opfattelse, at det er en gæld, en bestemt generation levede højt på engang i 1960'erne, og som de unge af i dag intet ansvar har for og ingen glæde har haft af. Det må være rimeligere at betragte udlandsgælden, som noget vi alle – unge som ældre – også i dag har glæde af i form af bl.a. større kapitalapparat, bedre boliger og et mere udbygget uddannelsessystem. Vi sidder stadig, også de unge, på flæsket, som er købt på kredit. Alle har således lige stor forpligtelse til at hjælpe til med at spænde livremmen ind. At gøre det til en krig mellem generationerne er kun at forplumre debatten.

Litteratur

- Albæk, Karsten. 1985. Løntilskud og lærlingebeskæftigelse, *Nationaløkonomisk Tidsskrift*, vol. 123 side 176-193.
- Falbe-Hansen, V. & W. Scharling. 1885. *Danmarks Statistik*, bind I, København.
- Finansministeriets udvalg af 30. januar 1943. 1945. *Økonomiske Efterkrigsproblemer*, 2. del *Engangsskat*. København.
- Hansen, Svend Aage, 1977. *Økonomisk vækst i Danmark*, bind 2, København.
- Kristensen, Niels Buus. 1992. *Lønstrukturens udvikling på funktionærområdet*, Licentia-tafhandling, København.
- Ministeriet for skatter og afgifter. 1988. *Beskatning af formue*. Betænkning nr. 1136, København.
- Nielsen, Lars Tyge. 1988. Udlandsgældens årsager og konsekvenser, *Økonomi og Politik* 61. årgang side 32-40.
- Philip, Kjeld. 1965. *Skattepolitik*, København.
- Økonomiske Råd. 1966. *Bidrag til belysning af formueudviklingerne i Danmark i de seneste år*, København.
- Ølgaard, A. 1992. Om udlands-, offentlig og privat gæld, *Nationaløkonomisk Tidsskrift*, dette nummer.
- Ørstrøm Møller, J. 1988. Klassen der nasser, *Politikens kronik* 8. april.
- Samt diverse årgange af Danmarks Statistiks publikationer.